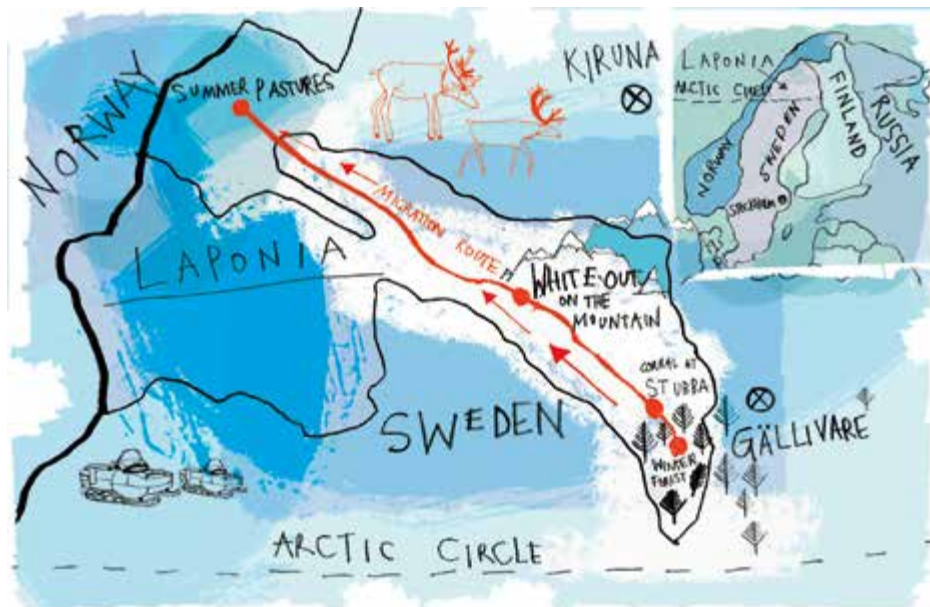

Severní Švédsko

Sámští pastevci sobů se v zimě vydávají po stopách předků a v duchu tisíce let staré tradice migrují přes zamrzlou divočinu severního Švédska.

TEXT: AMANDA CANNINGOVÁ ● FOTOGRAFIE: GARY LATHAM

„ŽIVOTY SÁMŮ JSOU PEVNĚ SPJATÉ SE SOBY A S KRAJEM, KDE ŽIJÍ.“

Zlesa se ozve mužský hlas, přes zamrzlé jezero projede sněžný skútr a zmizí uprostřed stromů.

Pes Nasti se dvěma špičatýma ušima a huňatou srstí zavýje a nedočkavě zašteká. Nemůže se dočkat, až vyrazí plnou rychlostí kupředu. Z hlubokého lesa asi 90 stupňů doleva se začnou ozývat další, hlasitější zvuky.

„Brácha je tady...“ řekne Lennart Pittja, když zvedne zrak od uzeného sobího masa, které právě krájí ručně vyřezávaným nožem. Nasti to už nevydrží – vystřelí přes jezero a ztratí se mezi stromy. Na zasněženém horizontu se pak najednou objeví huňatá hnědá kulička. Že by ocas? O pár sekund později je to již jasné – několik set metrů od nás pomalu kráčí velké stádo sobů. Nejdrív vypadá jako úzký tmavý pramínek na čistě bílém pozadí, pak se ale začíná rozšiřovat a rozrůstá se všemi směry. Jen těžko odhadnout, kolik je ve stádu zvířat. Proted' vidíme jen obrovskou koláž paroží a kopyt, i když z hustého nekonečného koberce nádherné kožešiny občas vykukne bílý čumáček. Najednou se všechna kopyta zastaví. Sobí zůstávají nehybně stát na jezeře a překvapeně se kolem sebe rozhlíží. Nasti odpočívá v zádu na skútru – zábavy si již užil dost – a dívá se na všechny skútry

NAHOŘE: Migrující sobi zavedou Sámy a jejich stáda ze zamrzlých lesů na východě až na pastviny vysoko v horách na západě
VPRAVO: Kenneth Pittja s rodinou kontroluje stádo v ohradě; mladé samce často kastruje, aby na jaře během období páření neztratili na váze (a tedy i na mase)

a řidiče, kteří se najednou kolem něj sešli. První ráno této každoroční migrace sobů je u konce. Na Laponsko zapsané na seznamu UNESCO se již snesla hluboká zima. Toto území s rozlohou více než 9 000 km² poseté nedotčenými lesy, horami a jezery, leží daleko na severu Švédska, 60 kilometrů za polárním kruhem. Na Lennarta však

laponské počasí působí uklidňujícím dojmem. Když vzduch nasaje hluboko do plic, usměje se. „Ostrý a voňavý,“ říká. Je 15 stupňů pod nulou. Srdečný a pořádku dobře naladěný Lennart je pastevcem sobů, současným vyznavačem tradice staré šest tisíc let. Jeho bratr Kenneth má hluboce položený hlas, dlouhé vousy i bradu a široká ramena – vypadá jako hlavní hrdina z románu o divokých mužích severu. Podobně jako to bylo u jejich předků, i jejich životy jsou spjaté se soby a s krajem, kde žijí. Příběh kmene Sámy je i jejich vlastním – jsou potomky obyvatel Laponska (v laponštině kraje Sámpil), oblasti, která se táhne na severu Norska, Švédska, Finska a Ruska, a kde, jak dobře ví mnoho dětí v některých zemích, žije údajně i Santa Klaus. „Každý Sámá má se soby výjimečný vztah, těžko se to vysvětluje,“ říká Lennart a ukazuje na 300členné stádo sobů. ➡

„KRAJINA JE ŠTĚDRÝM SPOJENCEM, I KDYŽ JE ZAMRZLÁ.“

„Nebýt Sámů, nebylo by zde tolik sobů, a bez sobů by zde zase nežili žádní Sámové. Jen díky nim jsme ještě pořád zde na severu. Díky nim tady přežily celé generace našich lidí.“ Stádo Lennartových sobů se právě po čtyřech měsících vynořilo z lesů, kde si mezi břizami a smrky hledalo potravu a vykrmovalo se. Teď se ale vydává za horskými pastvinami a čeká ho cesta na západ dlouhá 300 kilometrů. Samičím se v horách narodí mláďata a samci si tam vytvoří nové zásoby tuku, takže před podzimní porážkou budou řádně vykrmení. Předtím je ale ještě bude čekat cesta zpátky do lesů. Celá migrace trvá asi 10 dnů, během nichž projde stádo i močály, lesy a hory. Tempo však určuje stádo, ne pastýři. „Denní program si tvoří sobi, my je jen následujeme. Mám v hlavě sice nějaký plán, ale ten nikdy nevyjde,“ vysvětluje Lennart, když se již stádo pomalu dává do pohybu. Pokud některé zvíře není v pořádku, Kenneth si toho okamžitě všimne – zná každého člena stáda již na první pohled.

Stádo nahnal do ohrady na rodinné farmě v Stubbě, pár kilometrů severně od lesa. Nebojácně stojí uprostřed ní a žvýká stéblo slámy. Očima si vybere malého sobího býčka s podsaditými parohy

NAPROTI: Tradiční sámský stan (lávvu), který se během migrace využívá jako restaurace i hotel
NAHOŘE: Lennart připravuje na ohni kávu; místo vody z kohoutku roztápí sněh. Ten však obsahuje málo minerálů, proto se do šálku přidávají i malé kousky sýra – aby byl nápoj výživnější. Výsledkem je překvapivě dobrá „sýrová“ káva.

hluboce ve stádu, ve vzduchu roztočí laso a hodí ho až k němu. Bingo! Zvíře s lasem bojuje, předníma nohama se snaží ve sněhu najít oporu a vzepřít se, ale Kenneth ho stabilně a neúnavně táhne k sobě. Během jara, kdy se sobi páří, pobíhají nevykastrování mladí býčci všude kolem jako opilí tínejdři, bojují s jinými býky, honí samice a během toho všeho přijdou až o třetinu tělesné

váhy. Pastýři, kteří se na podzim chystají prodat jejich maso, z toho nejsou právě nadšení. Kenneth se dnes proto s rodinou chystá tento problém vyřešit, nebo lépe řečeno, ustríhnout. Se synem Juvvou zápasí s mladým býčkem, až dokud ho nedostanou na zem, kde se jedním rychlým pohybem kleští postarají o to, aby po sobě tohle zvíře v Laponsku nezanechalo žádné potomky. S trochu divokým výrazem v očích pak býk odcválá pryč. Všechna tato práce se pořád drží výhradně v rodině. Lennartův a Kennethův otec Josef stojí opodál i se strýčkem Bertilem a rozdává rady, nebo vypráví příběhy. Synovec Emil zápasí s dalším býčkem. Jednou rukou ho škube za paroží a druhou na mobilu vybavuje telefonát. Ostatní sobi poskakují všude kolem, v jedné chvíli se rozběhnou

jedním směrem a pak najednou opačným. Stačí jedině nervózní zvíře a celé stádo se otočí.

Když se toho děje hodně, pořád zde vládne klid. Hlasy domácích se zvyšují, jen když vydávají povely pro Nastiho, který stojí v bezpečné vzdálenosti od kopajících sobů a rozzlobeně štěká.

Pastýři zacházejí se zvířaty sebejistě, pragmaticky a uctivě. Je to součást života v kraji, který většina lidí na světě považuje za nehostinný. Krajina je jejich štědrým spojencem, i když je zamrzlá – pastýřům zabezpečuje jídlo, obydlí i teplo, pokud tedy ví, kde to vše hledat. Předchází generace pastýřů ještě spávala venku se stádem a provázela ho pěšky. „Ale bylo to těžké,“ vzpomíná Lennart. „Dokázali jsme fungovat bez elektřiny, když jsme museli. Změna ale nemusí být vždy špatná.“

Moderní chov sobů je finančně tak náročný, že nebyt malých změn, tato tradice by pravděpodobně s následující generací zanikla. Zákony Evropské unie Sámům nedovolují porážet vlastní zvířata, takže za ně dostanou méně než dřív. O lesy a louky navíc musí soupeřit s lesníky, těžebním průmyslem a hydroelektrárnami. Zvířata dále ohrožují predátoři, jako rys a rosomák, kteří se potulují po severní divočině a lstivě číhají na soby. Tito predátoři jsou však vyhlášení za zákonem chráněná zvířata, ➔

takže Sámové je nemohou lovit nebo střílet, ani když napadnou jejich stáda.

„Když ale predátor zabije soba,“ dodává Kenneth, „švédská vláda nám nabídne kompenzaci jen v poloviční hodnotě zvířete. Během jedné nedávné jarní migrace se nám za jedinou noc ztratila polovina stáda. Nej-sme součástí ekonomického systému... Doplnění stáda po útocih predátorů nám zabere léta. Jak Juvva přežije, když takto snadno přijde o polovinu zisku?“

Na bratry Pittjovy očividně doléhají obavy. „Někdy se rozzlobím, ale obecně jsem opti-mista,“ říká Lennart. „Uvědomujeme si, že zachování naší kultury je jen na nás, ne na vládě nebo Evropské unii. A přežili jsme tady celá tisíciletí, takže zas tak špatně nám to asi nejde.“

Tato rodina je vynalézavá a přivydě-lává si prodejem tradičního ručně vyrobeného sámského oblečení a nožů vyřezávaných ze sobího paroží. Lennartovo řešení problé-mu představuje i turismus. Od roku 1995 provází po Laponsku malé skupinky ná-vštěvníků, které v létě vodí do hor. „Návštěv-níkům ukazujeme, jak se zde žije. Nevím nic o marketingu a nejsem politik, ale vidím, že lidé sem jezdí rádi a pak doma o nás vyklá-dají přátelům.“

Součástí jeho dnešního doprovodu stáda je i 12 lidí navlečených v hrubých sněhových kombinézách. Pod obleky, brýlemi a termo-čepicemi byste našli Američany, Australany a Evropany, právníky nebo doktory, kteří se na pár dnů stali Sámy. „Jsem hrdý, že vás sem mohu vzít,“ dme se pýchou náš

„ČERNÁ LINIE SE PROMĚNÍ V SPLEŤ ZVÍŘAT A TEPLÉ PÁRY, KTERÁ STOUPÁ ZE SNĚHU TOPÍCIHO SE POD SOBÍMI KOPYTY.“

průvodce. „Co nevidět z vás budou odborníci na pasení sobů.“

Když však dorazíme do Stub-by, je jasné, že nejsme odborníci vůbec na nic souvisejícího se soby. Jen marně se snažíme kráčet po sněhu s konzistencí ovesné kaše a na pohled vypadáme jako gigantická batolata. Na chvíli zapomeneme, že se musíme pořád hýbat, a oka-mžitě je nám zima. Dostaneme ledovou facku přes tváře a začnou nám mrznout prsty na rukou a nohou. Jak se tak dívám na ostatní – zazipované v sněžných oblecích, vypadáme trochu i jako astronauti. Všechna ta divočina kolem je nám navíc asi stejně známá jako měsíční povrch.

„Nebojte se,“ říká vesele Lennart, když ze saní skládá jídlo a výstroj. „Pomůžeme vám tady přežít. Většině lidí se to povede. Což je dobře.“ Když se nám konečně povedlo všech-no v Stubbě uklidit, zaostávali jsme již za soby několik hodin. Rozložení tradičních stanů podobných teepee, kterým se zde říká lávvu, trvalo docela dlouho. Pro bezpečný nocleh jsou však klíčové.

Pastýři sobů v Laponsku čtou ze sněhu jako běžní lidé z novin. Dokážou díky němu říct, kde stádo je, jestli jsou kolem predátorů, nebo kde se zatoulali nemotorní cizinci, již ztratili kontrolu nad svým sněžným

NAHOŘE: 300členné stádo sobů na cestě do hor
VLEVO: Pastýřská chata na půl cesty na migrační trase stáda
DOLE VLEVO: Hosté (dle Lennarta ne turisté) se sněžnými skútry a kombinézami jsou připraveni na celodenní putování
DOLE VPRAVO: Chvilka klidu pro psa Nastiho i strýčka Bertila

skútrem. Vše, co se na naší trase bratři dočetli, však byly dobré správy – stádo je v po-rádku. Někdy jsme narazili i na stopy kopyt sobů, kteří se oddělili od zbytku stáda – vždy ale šlo jen o mlsného jedince, který někde uviděl něco, na co dostal chuť.

V dálce najednou opět vidíme úhledný černý prami-nek, jak se pomalu pohybuje

po horizontu, nad ním jen obláčky páry jako z vyfukující lokomotivy. Slunce na obloze je bledé, ale alespoň trochu nás cestou na skútrech ohřívá. Když se k stádu přiblíží-me, jemná černá linie se promění v spleť zvířat a teplé páry, která stoupá ze sněhu topícího se pod sobími kopyty. Lennart, Kenneth a Juvva občas ze skútrů seskakují, aby stádo popohnali. Těhotné samice mají silně vyvinutý instinkt pokračovat pořád dál, hlavně poté, co se vynoří z nížin a lesů a začnou šlapat do kopců. „V nozdrách cítí život, hory, zem,“ vysvětluje Lennart. Zdá se, že i Kenneth to tak cítí – čím jsme západněji, tím je optimističtější. Každý večer těsně před utábořením nás Juvva předběhne, aby poka-cel pár stromů. Sobi se pak snadněji dosta-nou k lišejníkům, které visí na větvích. Když má stádo jídlo, je ochotné zůstat přes noc kdekoliv. Když jsou ale sobi hladoví, vydají se zpátky na místo, kde nocovali naposledy. ➡

„SOBI MAJÍ SILNĚ VYVINUTÝ INSTINKT POKRAČOVAT POŘÁD DÁL.“

Kenneth je pak po ránu musí shánět a popohnat znovu po té samé trase jako předchozí den.

Představa pobytu na teplé sobí kůži u ohně je proto mnohem lákavější, hlavně s příslibem večere v podobě mletého sobího masa, uzeného sobího srdce nebo jazyka, grilovaných sobích steaků, uzené sobí kýty, těstovin se sobím masem nebo dušeného sobího masa. Večeři si vychutnáváme v lávku i s bratry Pittjovými, kteří nám u světla svíček vypráví nebezpečné i romantické příběhy plné naděje a strachu.

„Jazyk jsme my Sámové měli dlouho, ale písmo ne,“ říká dokonalý vypravěč Lennart. „Pro Sámy je proto typické vyprávění příběhů, ne jejich zapisování do knih.“

Když dojde na popis přírody, jejich jazyk je mimořádně výmluvný. Neexistuje v něm slovo pro „teroristu“ ani „úvěr“, zato mají více než sto slov na pojmenování sněhu – dokážou s přesností popsat jeho barvu, hloubku a texturu. Slovní zásoba označující sobi je také bohatá – sestává z 50 slov.

„Díky jedinému slovu vím, jak vypadá hora, jaké jsou podmínky ve sněhu, nebo jak se mají sobi,“ říká Lennart. Sámština je navíc ve srovnání se švédštinou mnohem výmluvnější, i co se týče nadávek. Ve švédštině bych nadávky srovnal s komárem, naše jsou jako zlatí orli.“

NAHOŘE ZLEVA: Sob odpočívá a pochutnává si na lišejnících na větvích a kmenech smrků; Lennartův nůž vyřezal ze sobí kosti jeden z jeho synovců; Kenneth pracuje jako pastýř sobů již od dětství
NAPROTÍ: Stádo na sklonku dne

Budit se v Laponsku každý den u stáda sobů je zážitek, s nímž se dá srovnat jen máloco. A téměř každý večer nás navíc čeká i jedno úchvatné představení. Po dlouhém dni usedáme na teplé sobí kůži a sledujeme zapadající slunce, jak barvami osvětluje krystaly zamrzlé vody na stromech a keřích. Temně modrý zamrzlý močál dostal najednou zlatavou polevu.

I když se na tvrdé zemi lávku člověk dorůžova nevyspí, ráno, když sleduje východ slunce nad huňatými zády zvědavých a již opět vyhladovělých sobů, na nepohodlí rychle zapomene.

Optimistická nálada však odpoledne vyprchá. Při přechodu přes hory je všude kolem nás temná běloba – sníh na zemi se nedá v dálce rozeznat od bílé oblohy a teplo klesá ještě níž. Nevíme, kde jsme. Pak se ale objeví Kenneth, jako jakýsi arktický superhrdina na sněžném skútru. Ukáže nám cestu zpátky dolu z hory a vyvede nás do bezpečí lesa. Během chvilky se tak vrátíme zpátky do švédské pohádky – na stezku lemovanou větvemi smrků pokrytých hroubou vrstvou sněhu.

„Všechna ta běloba doslova pohltila hory, ale já je už znám dobře. Vždy vím, jak se dostat zpátky dolů,“ říká večer Kenneth

u rozpáleného krbu v pastýřské chatě, kterou postavil jeho otec. Lennart přikyvuje. „Znám tady jezera, skály, potoky, stromy. Pro mě to již není divočina, spíše má zahrada.“ Kouzlo tohoto kraje působí i na nás a po čtyřech dnech v Laponsku začínáme chápat, o čem bratři mluví.

Do hor se vracíme druhý den, za světla vycházejícího slunce. Snažíme se dostat pořád výš a hledáme stádo, které jsme zde museli kvůli odpolednímu počasí předchozího dne nechat. Soby najednou zahlédneme v dálce – jako malé černé tečky roztroušené po sněhu. Stádo noc v horách zvládlo.

Kenneth pak jezdí po svazích a shání všechna zatoulaná zvířata. Zahání je o něco níž k břízám obrostlým lišejníky, aby se dosyta najedla. Čeká nás poslední den, závěrečný čas migrace laponských sobů. Daleko na západě za zamrzlými údolími a vrchy leží hory, které pro soby představují zaslíbenou zemi. Chvilí jen tak postáváme a díváme se na laponské muže a jejich zvířata. Tento kraj pro ně představuje domov již několik tisíc let. A pak se stádo na horizontu změní v perleťový opar, který nakonec také vybledne do sněhově bílé.

AMANDA CANNINGOVÁ je zástupkyní editora magazínu *Lonely Planet*. Od sobího masa si po této cestě dává na chvíli pauzu.

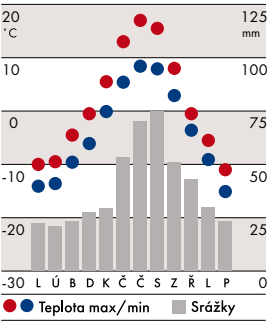
PUŠŤTE SE DO TOHO Švédsko

Láká vás život za polárním kruhem, nebo byste se dokonce chtěli stát pastýřem sobů? Pak se stačí řádně sbalit a přidat se k některé sámské expedici v severním Švédsku. Dobrý průvodce vám ukáže, jak na to a kam přesně se podívat, a řekne vám i to, co od takové cesty očekávat.

ZÁKLADNÍ INFORMACE

Klima

Jak se tam dostat

Pathfinder tours začínají a končí výlety v Gällivare. Ze stockholmského letiště Arlanda sem doletíte za dvě hodiny. Letět se dá ale také do nedaleké Kiruny. Romantičtější možností je noční vlaková linka ze Stockholmu do Gällivare (sj.se). V pohodlném kupé pro tři se dá docela dobře vyspat.

Další informace

Průvodce Lonely Planet Švédsko věnuje Laponsku celou kapitolu. Další informace o tomto regionu najdete i na stránce laponia.nu.

NA ZÁVĚŘ

„Daleko na severu poblíž Ursa leží kraj Sámi – hora u hory, jezero u jezera.“
Úryvek z Písně Sámů, sámské národní hymny

3

VSTUPNÍ MĚSTA DO LAPONSKA

Hotel Hrad Fjällnäs z 19. století

Ubytování

Hotel Hrad FJÄLLNÄS ve městě Gällivare nabízí apartmány s kuchyní a salónky. Po večeri ve švédské restauraci si můžete dopřát odpočinek u krbu (apartmány pro 2–3 lidi; fjallnascastle.se).

První ledový hotel na světě

Kiruna

Pathfinder vyzvedává zájemce o výlety i ze slavného Ice Hotelu nedaleko Kiruny. Ubytování v originálních do ledu vytesaných pokojích nestojí málo, ale přesto je velice žádané, takže si rezervaci udělejte dostatečně v předstihu (icehotel.com).

Apartment v hotelu Hellsten

Stockholm

Plánujete-li cestou na sever nebo zpátky na jih přenocovat ve Stockholmu, poslouží vám originálně zařízený hotel Hellsten, jen kousek pěšky ze starého města (hellsten.se).

Turistické společnosti

- PATHFINDER LAPLAND je malá ekoturistická společnost Lennarta Pittij, která organizuje výlety s malými skupinami návštěvníků pod ochrannými křídly organizace Nature's Best (naturesbestsweden.com). Cesty s migrujícími soby trvají pět dní. Většinu z nich tráví cestovatelé stopováním sobů na sněžných skútrech. Nocují ve stanech lávvu (společnost zabezpečuje sobí kůže a spací pytle). Abyste si to užili, měli byste být alespoň trochu otužilí a v kondici (lennart.pittija@biegga.com).
- SPOLEČNOST ADVENTURA nabízí lyžařské putování tichou bílou krajinou švédského Laponska. Ve společnosti průvodce se vydáte na okruh kolem masivu Kebnekaise, nejvyšší hory Švédska. Na běžkách projedete po horských údolích, skalních stěnách i ledovcích. Většina cesty vede přes zasněženou severskou tundru. Nocuje se na chatách švédského turistického klubu. Dolétá se do Kiruny, pak následuje přesun autobusem do sámské osady Nikkaloukta a nakonec jízda sněžnými skútry do údolí Vistas. Tam již začíná běžkařská výprava do bílé krajiny.
- BUBO na své devítidenní cestě Lofoty, Laponsko a Nordkapp zavede návštěvníky za Sámy do Finska, na nejkrásnější evropské souostroví daleko za polárním kruhem, k severnímu bodu Nordkapp i na spoustu míst, kde se skandinávská divoká příroda opravdu vyřádila (bubo.sk).

BRRRRR...

Malinko stresu je na místě – arktická zima je opravdu ledová. Turistické společnosti sice zájemcům nabízí sněžné obleky a boty, ale řádné oblečení budete potřebovat po celou dobu výletu. Doporučujeme si vždy obléknout několik vrstev termo oblečení (je to pro udržení tělesného tepla efektivnější než jedna hrubá vrstva), lyžařské kalhoty, čepice, dva páry rukavic (jeden voděodolný) a voděodolnou bundu, kterou neprofoukne vítr. Užitečné jsou i sluneční brýle nebo lyžařské brýle – světlo se od sněhu odráží opravdu intenzivně.

FOTOGRAFIE: GARY LATHAM, ALAMY, GETTY IMAGES, PHOTOLIBRARY.COM

SEVERNÍ ŠVÉDSKO

5 DALŠÍCH ZPŮSOBŮ, JAK SI UŽÍT SEVERSKOU ZIMU

1 SANTA CLAUS opravdu existuje a jeho oficiální rezidenci na Zemi je finské město Rovaniemi. Ve vesnici Santa Clause kousek severně od města najdete jeho jeskyni, poštu a také obchody se sámskými ručně vyráběnými produkty (santaclausvillage.info). Podrobné informace o ubytování a cestovatelském itineráři najdete na visitrovaniemi.fi.

2 Město Trysil leží mezi zalesněnými kopci ve středním Norsku. Jezdí sem všichni milovníci běžkování a lyžování. Další informace k této destinaci najdete na skistar.com/trysil.

3 Tromsø je přezdíváno i „Brána do Arktidy“ a začíná v něm spousta polárních expedic. Město ověřuje koruna zasněžených vrcholů hor, kde se v zimě organizuje spousta zábavných aktivit od výletů na saních tahanych psy nebo soby, přes rybaření v zamrzlém rybníku až po safari na sněžných skútrech nebo výpravy za severní polární září. Na webových stránkách města najdete všechny aktuální informace, seznamy cestovatelských kanceláří i doporučení na ubytování (destinasjontromso.no).

4 Třešničku na dortu každého sámského roku představují Jokkmokk, zimní trhy, které jsou oslavou všeho sámského a jejich historie se začala psát již v 17. století. Jejich součástí jsou i závody sobů, dílny sámské gastronomie a řemeslné výroby. Je to největší setkání Sámů, na jaké kdy narazíte (jokkmokk.se).

5 Švédský národní park Abisko je údajně to nejlepší místo na světě na pozorování polární záře. V parku je dokonce i speciální „nebeská stanice“, z níž se aurora pozoruje nejlépe. Je otevřená od prosince do března. V parku se můžete ubytovat v hotelu nebo v chatkách (abisko.nu).